

30 may – M. Ə. Sabirin və fatının ildönümünə

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində şərəfli yerə sahib olan böyük simalardan biri Mirzə Ələkbər Sabirdir (1862-1911).

Bu görkəmli şairimizin əhatə və təsir dairəsi çox geniş olmuşdur. Tədqiqatlar göstərir ki, o əsrimizin əvvəllərində yalnız Azərbaycanda deyil, Yaxın və Orta Şərqi bir sıra ölkələrində xalq azadlığı hərəkatına, ictimai satiranın inkişafına təsir göstərmiş bir çox satirik şairlər üçün nümunə olmuşdur. Hələ dahi şairin sağlığında onun əsərləri yerli mətbuatla yanaşı, Tiflis, Peterburq, Həştərxan, Səmərqənd, İstanbul kimi şəhərlərdə çıxan yerli qəzet və jurnallarda dərc olunmuş və böyük şöhrət qazanmışdır.

Belə bir məşhur şair haqqında yazmaq, onun əsərlərindəki ictimai və dini məsələləri təhlil etmək təbii ki, ağır işdir. Ancaq bu böyük şairə olan sevgi, onun əsərlərindəki bu günümüzə də sıx bağlı olan tənqidi və eyni zamanda ibrətli sətirlərlə tanışlığım, şairi ürəkdən sevən bir dostumuzun da istəyi, məni bu haqda yazmağa vadar etdi.

Sabir öz sələflərinin, ilk növbədə, Xaqanı, Nizami, Füzulidən Seyid Əzim Şirvaniyə qədərki doğma Azərbaycan poeziyasının və habelə, Firdovsi və Xəyyamdan başlamış XX əsrin tərəqqipərvər şairlərə qədərki klassik Şərqi ədəbiyyatının ən yaxşı mütərəqqi ənənələri əsasında yetişmişdi. İlk mətbu şeiri 1903-cü ildə “Şərqi – Rus” qəzetində çıxmış, daha sonra isə “Molla Nəsrəddin” jurnalı ilə geniş vüsət almışdır. Şairin qələm dostu Abbas Səhhət bu haqda belə deyirdi: *“Molla Nəsrəddin meydana çıxınca artıq həqiqət sahib-i-zövq Sabir Ələkbərinin ondakı nümunəyi-şarına məftun olmaqdan kəndini alamadı. O gözəl şerqləri oxuyub da anlayanlar, o gözəl illiklərin zövqünə, fərqlənən varanlar onları hifz etməyə həvəs etdilər. Şairlərimiz, yaxud müfəşşairlərimiz o şiveyi-müstəhsənə yazmağa, fəqlidə başladılar. Daha bilməyə köhnə üslub fərqləndi... Sabir Ələkbər müqəllid deyil, bəlkə öylə mücəddid ki, köhnə şerqləri ilə yeni şerqlər arasında bir fərqlilik uçuşum açdı ki, bir daha geri dönüb də o uçuşumu atlamağa kimsə də cürət qalmadı.”*

Sabirin mövzu dairəsi geniş, tiplər silsiləsi zəngin, təsvir və səciyyələndirmə üsulları orijinal və rəngarəngdir. Dərin müşahidə qabiliyyətinə malik olan, təsvir etdiyi hadisələrin mahiyyətinə ecazkar şəkildə nüfuz edən böyük şairin satiralarında dövrün mühüm problemləri öz əksini tapmışdır. Şairə ilk dəfə, fəhlə həyatı və onların acınacaqlı vəziyyətini, Azərbaycan kəndlisinin

ağır həyat şəraitini, millətin dəhşətli zülm və istismarını, çarizmin və mülkədar quruluşunun ifşası, dini mövhumat, xurafat və cəhəlin, qadın əsarətinin tənqidi, gənc nəslin təlim və tərbiyəsi, ana dili və ictimai-mədəni tərəqqi ilə mübarizəni Sabir gətirmişdir. Elə bu məsələlərin bəziləri bu gün də problem olaraq qaldığı üçün, şairin əsərləri öz təravətini və təzələyini qorumaqdadır.

Bəziləri elə zənn edirlər ki, Sabir dinə qarşı olub. Əslində bu belə deyildir. Sabir klassik mollaxana təhsilindən bir fayda almayıncə, sonralar İslam dininin əsil həqiqətlərini öyrənərək, heç də bu dinin əvvəllər ona öyrədilən xurafatla əlaqəsi olmadığını görmüşdü. Bu işdə ona müəllimi [Seyid Əzim Şirvani](#) də yol göstərənlərdən biri olmuşdur. Sabir İslamı bu dinin tələb etdiyi kimi elm və hikmətlə öyrənməyə və həyatında tətbiq etməyə başladı. SSRİ dövrünün tədqiqatçılarının Sabiri bəzən dini tənqid edən şair kimi təqdim etməsi, şairin öz əsərləri ilə təkzib edilir. O, ömrünün sonuna qədər dindar olub. "Dini don" adı altında insanları aldadanlara qarşı həcvlər yazdığı üçün bolşevik və atesit ideoloqları bu cür şeirlərdən sui-istifadə edərək, onsuz da İslam dini haqqında az məlumatlı olan oxuculara Sabirin din əleyhdarı kimi təqdim olunmasına "əsas vermişdir". Onun hədəf obyektinə tuş gələn dövrünün saxta dindarlarına və onların müasirlərinə baxsaq, xələflərinin də onlardan çox az fərqləndiklərinin şahidi olarıq. Sabir, "Molla Nəsrəddinin 10-cu nömrəsində "Qızdırmalı" imzası ilə yazılan şeirlərə cavab – şeirində belə yazır:

Madam ki, hamiyani zülm □ t,

Xoşlar ki, davam ed □ c □ ha □ t:

Heyhat bilirmi onda mill □ t;

Tövhid n □ dir v □ ya nübüvv □ t?!

Bu misralarda Sabir göstərir ki, millətin İslam dininin iki əsası olan [tovhidin](#) (Allahın rəbb olaraq, ilah olaraq və isim və sifətlərində təkliyinin) və [nübüvv □ tin](#) (Allahın nəbisi olan Muhəmmədin iman və əxlaq üzrə yolunun - [sünnəsinin](#) mahiyyəti) nə demək olduğunu bilməməsi cəhəlin davam etməsini istəyən mövhumatçı və xurafatçıların, həmçinin atesit və materialistlərin əsas məqsədidir.

Başqa bir şerində isə din donuna bürünmüş saxtakarları və bunlara uyan avamları belə ifşa edir:

*“Ol gün ki s   n   **Xaliq** ed   r l  tf bir övlad, Olsun  r   yin şad!*

T   yin e   cindarı ki, etsin ona imdad, ta d   ym   y   h   mzad;

Sağdan sola, soldan sağa sal boynuna heyk   l, Qoy cinni m     t   l;

G   r d   ys   soyuq, sancılanıb olsa da bimar, hökm et g     cindar,”

Sabir “Analar bəzəyi” şeirində isə:

*“Elm   çağırır b  t  n   vami,
    l-elm   f   ridatun k   lamı”*

-deyirdi. Bu misralardakı " l-elm   f ridatun" ("Elm öyrənmək f rzdır") ifadəsinin Məhəmməd Peyğəmbərin (s. .s) səhih hədisləri əsasında gələn **“Tal   bul elm faridatun al   kulli muslimin”** (Elm tələb etmək b  t  n m  s lmanlara f rzdır) f tvalarından g  t  r  ld  y   ş  bh  doğurmur. Bununla o, elmi tələb etməyin vacibliyini yuxuda huri axtaran qafil dindarlara və avam insanlara (avamunn s) bildirir.

Sabir, d  vr  n  n m  s lmanlarını kafir adlandıran yalançı “din adamlarına” yazdığı bir şeirdə “onların dili ilə danışıb” deyir:

Bir b  l  k boşboğazıq, heyv   r   lik ad   timiz,

*Doludur   n   t i  , qeyb   t i  s hb   timiz,
Oxumaqdan payımız yox, yazıdan qism   timiz,
Bu avamliqla bel   h   r söz     fsir ed   riz,
Yeri g   ldikd   m  s   lmanları   kfir ed   riz.*